

ARI AUKUSTI LEHTINEN
professori, maantiede

IDÄN JA LÄNNEN RAJALTA YMPÄRISTÖYHTEISTYÖN KESKELLE - EUROOPAN VIHREÄN VYÖHYKKEEN KOLME MAANTIEDETTÄ

Joulukuussa 2006 Venäjän luonnonvaraministeriö päätti Kalevalan kansallispuiston perustamisesta Kostamuksen pohjoispuolelle Suomen rajan tuntumaan. Helmikuussa 2009 luonnonvara- ja ympäristöministeri Juri Trutnev lupaili Inkerin luonnonpuiston vahvistamista Suomenlahden pohjukan saaristoon vielä saman vuoden aikana. Myös Laatokan pohjoisrannikon kansallispuiston perustaminen on vähitellen edennyt 2000-luvulla. Tehdyt ja tekeillä olevat ratkaisut ovat merkittäviä saavutuksia pohjoiseurooppalaiselle luonnonsuojelulle. Mainitut puistot ovat olleet esillä Suomen ja Venäjän rajayhteistyössä 1990-luvun alusta lähtien, jolloin muotoiltiin maiden välisen vihreän vyöhykkeen suojeluohjelma.

ALUEIDEN PALAPELI

Vihreä vyöhykkeen idea hahmottui alunperin luonnonsuojelu- ja tutkijapiireissä ja se sai pian tukea sekä Suomen että Karjalan tasavallan ympäristöviranomaisilta. Alkuperäisenä motiivina oli nimenomaisesti Karjalanpuoleisten vanhojen metsien suojeleminen, mutta pian mukaan tavoitteisiin otettiin ekologisesti arvokkaita kohteita Murmanskin ja Leningradin alueilta. Karjalan vihreä vyöhyke laajeni Suomen ja Venäjän vihreäksi vyöhykkeeksi. 2000-luvulla otettiin käyttöön käsite Fennoskandian vihreä vyöhyke, millä muutoksella pohjoisen Norjan luontokohteet saatiin luontevasti uuden luonnonsuojeluohjelman sisään.

Tämä viimeisin korostus perustuu käsitykselle erityisestä itäisen Fennoskandian kallioperästä ja kasvillisuusalueesta, joka kattaa valtaosan Suomesta sekä Kuolan niemen ja ulottuu Laatokalle ja Ääniselle. Tällä taustoituksella vihreän vyöhykkeen ekologinen erityisyys on voitu erottaa Venäjän sisämaan taigaseutujen ekologiasta. Viime vuosina on myös vahvistunut ajatus Fennoskandian vyöhykkeen kytkemisestä osaksi eurooppalaista vihreää vyöhykettä, joka ulottuu Barentsin mereltä Baltian maiden merenrantojen ja Keski-Euroopan kautta Välimerelle. Suojeluohjelma hyödyntää kylmän sodan aikaisia eurooppalaisia jakolinjoja ja muuntaa ne ympäristöyhteistyön haasteiksi.

RIIPPUVUUKSIEN VERKOSTO

Greenbelt -ohjelman menestys kertoo siitä, että sotienjälkeisen Euroopan idän ja lännen vastakkainasettelun tilalle on vähitellen rakentunut monisuuntaisen vuorovaikutuksen verkosto, jossa perustelluilla aloitteilla ja uusilla liittoumilla voidaan saada aikaan merkittäviä alue- ja ympäristöpoliittisia tuloksia. Pohjois-Euroopan metsien suojelussa Socio-Ecological Union, Taiga Rescue Network, World Wildlife Fund, Greenpeace ja Karjalan luontojärjestö Spok sekä monet rajatunnat suojeluprojektit ovat toimineet luontevasti vanhat rajat ylittävän yhteistyön merkeissä. Myös metsien ja puunhankinnan sertifiointikysymykset ovat yhteisiä Atlantilta Uralille.

Vihreän vyöhykkeen paikkakunnat kytkeytyvätkin kukin omalla tavallaan kansainväliseen metsäpoliittisen kehitykseen. Viranomaisohjauksen lisäksi avainasemassa ovat rajayhteistyötä harjoittavat yritykset, joilla kullakin on omat alueelliset ja strategiset painotuksensa. Esimerkiksi Svetogorskin sellu- ja paperitehtaan omistaa yhdysvaltalainen International Paper ja paikkakunnan tulevaisuuden kuten myös yhtiön puunhankinnan kestävyys suhteen yhtiöllä ja sen asiakkailta on paljon valtaa. Toisaalta Stora Enson Uimaharjun Enocell on seisautettu yhtiön keskittyessä rahakkaampaan sellunkeittoon Ruotsin devalvoituneen kruunun suojissa ja Brasilian eucalyptusviljelmien äärellä. Myös itäpuun tullimaksujen korotuspaineet ovat vaikuttaneet merkittäväällä tavalla tapahtumakulkuun. Merkillä pantavaa on, että tullipäätös on vaikutuksiltaan myös dramaattinen Venäjän vientiin suuntautuneille metsurikylille. Keskinäinen rajanpinnan yhteistyö – ja riippuvuus – on rakentunut 1980-luvulta lähtien.

Metsiensuojelun sekä sellu- ja paperiteollisuuden kansainvälistymisen seurauksena vihreä vyöhyke onkin asettunut osaksi globaalin etelän ja pohjoisen vuoropuhelua. Nopeakasvuiset eucalyptusviljelmät ovat houkuttelleet metsäyhtiöitä investoimaan Etelä-Amerikkaan, mikä on olennaisesti heikentänyt sellunkeittämisen houkuttelevuutta pohjoisessa. Tämä siirtymä on antamassa vähitellen tilaa metsienkäytön monipuolistamiselle ja suojelualueiden perustamiselle pohjoisessa.

Globaalin etelän eucalyptuspeltojen yhdistyminen pohjoisen Greenbelt -politiikkaan ajaa myös vihreän vyöhykkeen suojelijoita täsmentämään näkemyksiään luonnonsuojelutyön painopisteistä. On tullut entistä ongelmallisemmaksi hahmottaa Greenbelt pelkästään kapeana vyönä Euroopan kartalla. Sehän ulottuu rajanpinnan metsistä ja kylistä keskieuropalaisten paperinkuluttajien arkeen ja aina etelän sademetsiin ja puuviljelmille. Vihreä vyöhyke onkin tänään luonnonsuojelijoiden, teollisuuden, hallintokoneistojen, ammattijärjestöjen ja kuluttajien sekä paikallisen elinkelpoisuuden, alkuperäiskulttuurien ja etnisten erityisryhmien puolustajien kuten myös maattomien etujärjestöjen välinen globaali riippuvuus- ja neuvottelusuhde. Muutokset yhdellä taholla vaikuttavat olennaisesti tapahtumiin verkon toisella puolella.

MAHDOLLISUUKSIEN TILA

Miten tämä muutos sitten heijastuu Vihreän vyöhykkeen politiikassa? Yksittäisten puistopäätösten merkeissä etenevä vyöhykkeen suunnittelu on tavallaan oman menestyksensä vanki. Jokaisen puistovarauksen seurauksena myös luonnonsuojelun ylilyönneistä varoittavat eturyhmät vahvistuvat. Parhaimmillaankin *European Greenbelt* -palapeli voi hahmottua katkeamattomaksi vyöksi vain kartografisena yleistyksenä, joka kovin huonosti peilaa puistojen saarekkeista erillisyyttä.

Vihreää vyöhykettä onkin mahdollista jatkossa rakentaa korostamalla entistä enemmän vyöhykkeen prosessuaalista luonnetta. Greenbelt toteutuu yhteiskunnallisten muutosten ja päätösten yhteisvaikutuksesta, eikä näitä lähtökohtia ole mielekäästä sivuuttaa vyöhykesuunnittelussa. Esimerkiksi Venäjän puutullit, metsäyhtiöiden vaihtuvat intressit, luontomatkaailun trendit sekä paperin kuluttajien arvomuutokset ovat perustavalla tavalla muokanneet Greenbeltin politiikkaa. Näihin

prosesseihin on vyöhykkeen suojelijoiden mahdollista osallistua ja niitä on myös mahdollista hyödyntää Greenbeltin kehittämisessä.

Näin esimerkiksi Inkerin luonnonpuiston edistämisen rinnalla Vihreän vyöhykkeen suojelijoiden on syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota Itämeren tilaan ja sitä uhkaaviin tekijöihin. Luonnonpuiston status ei paljonkaan lohduta ylitsehuutoituneen vesialueen äärellä tai mahdollisen ison öljytankkerionnettomuuden jäljiltä. Euroopan vihreä vyöhyke on siis mahdollinen vain silloin kun yksittäisten puistojen väliset ja niitä ympäröivät vyön osatekijät ovat mukana ratkaisuisissa.

Siirtymän palapelin rakentamisesta yhteiskunnallisiin prosesseihin osallistumiseen tulisi tietysti myös näkyä luonnonsuojelun perusteiden valinnassa. Fennoskandinen korostus Euroopan vihreän vyöhykkeen pohjoisosissa takautuu vanhaan luonnontutkimukseen, jossa Suomen omaa tilaa ja aluevalloituksia pyrittiin perustelemaan luonnollisilla alueilla. Territoriaalisesta ekologisesta ajattelusta on järkevää vähitellen siirtyä 'uuden ekologian' luonnon-kulttuurin prosesseihin ja liittoumiin kiinnittyvien mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Euroopan vihreä vyöhyke on jo nykyisellään merkittävä poliittinen ohjelma, mutta se on myös arvokas symboli maanosan sisäiseen ja mannerten väliseen ekologiseen uudistamiseen globaalin talouskriisin keskellä.

Kuva 1. Suomen ja Venäjän vihreän vyöhykkeen suojelukohteita: Ainovski (1), Paasjoki (2), Alla-Akkajärvi (3), Lappi (4-5), Tenniejoki-Kutsa (6), Kanda (7), Näättänturi (8), Paanajärvi (9), Kalevala (10), Kostamus (11), Tuulijärvi (12), Koitajoki (13), Tolvajoki (14), Rillinkisuo (15), Laatokan saaristo (16), Valamo (17), Iso-Iijärvi (18), Suomenlahti/Inkeri (19). Tummanvihreä viittaa suojeltuihin puistoihin, keskivihreä suunniteltuihin ja vaaleanvihreä erämaa- ja riistansuojelualueisiin.

Kuva 2. Euroopan vihreä vyöhyke (copyright: Timo J. Hokkanen)